

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

مشروح مذاکرات شورای فقهی

بانک مرکزی

یکصد و هشتمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۶/۰۷

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

پاییز ۱۴۰۳

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۳۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)

وب سایت: www.cbi.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش	شماره گزارش: ۱۴۰۳/۰۹/۹۶/۱۰۸/۱
عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی* یکصد و هشتمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۶/۰۷ واژگان کلیدی: شورای فقهی، بانکداری اسلامی، مشروح مذاکرات، قانون بانک مرکزی، عقد قرض الحسنه. تاریخ انتشار گزارش: پاییز ۱۴۰۳	

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می‌گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست

اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) ۴

مشروح مذاکرات مرتبط با دستور: ارائه گزارش عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت در

راستای اجرای مصوبات شورای فقهی پیرامون اصلاح کارمزد تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی ۵

اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط)^۱

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله محمد سعید واعظی (عضو شورای فقهی)
۳. آیت الله حسن آقا نظری شاهرودی (عضو شورای فقهی)
۴. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۵. حجت الاسلام والمسلمین مجید رضایی دوانی (نایب رئیس شورای فقهی)
۶. آقای دکتر اصغر ابوالحسنی (عضو شورای فقهی)
۷. آقای دکتر علی خورسندیان (عضو شورای فقهی)
۸. آقای دکتر حسین فهیمی (عضو شورای فقهی)
۹. آقای دکتر مجید قاسمی (مدیرعامل بانک پاسارگاد)
۱۰. آقای دکتر محمد حسین حسینزاده (مدیرعامل بانک قرض الحسنه رسالت)
۱۱. آقای دکتر سعید شمسی نژاد (مدیرعامل بانک قرض الحسنه مهر ایران)
۱۲. آقای دکتر عباس عرب مازار (مشاور رئیس کل بانک مرکزی)
۱۳. آقای دکتر سید محمد رضا حسینی پور (دستیار ویژه قائم مقام رئیس کل بانک مرکزی)
۱۴. آقای دکتر حسین صدقی (سرپرست مدیریت کل تنظیم مقررات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران)
۱۵. آقای دکتر حسین میثمی (دبیر شورای فقهی و مدیر اداره بررسی های بانکداری اسلامی بانک مرکزی)
۱۶. آقای علی اکبر مظهری (معاون اداره حراست بانک ها و مؤسسات پولی غیربانکی)
۱۷. خانم مریم خسروی (رئیس دایره اداره حراست بانک ها و مؤسسات پولی غیربانکی)
۱۸. آقای حجت اله فرزانی (کارشناس اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۱۹. آقای محمد حسین منصوری (کارشناس اداره مطالعات و مقررات بانکی)
۲۰. آقای مهدی کاظمیان (معاون اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۱. خانم زهرا نظری (رئیس گروه اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۲. آقای محمد حسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۳. آقای علی نظری (رئیس دایره اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۴. آقای مهدی شهبازی (کارشناس اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۵. خانم مریم بیدخوری (محقق اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)

^۱ از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان دکتر محمدپور و دکتر افشار در این جلسه غائب بودند.

مشرح مذاکرات مرتبط با دستور: ارائه گزارش عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت

در راستای اجرای مصوبات شورای فقهی پیرامون اصلاح کارمزد تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید

میثمی: یکی از مباحث مهمی که شورای فقهی در طول سه سال اخیر پیگیری کرده است و برای آن برنامه اصلاحی اساسی داشته، موضوع کارمزد و شیوه‌ای است که بانک‌ها در حال اجرای آن می‌باشند. در قانون عملیات بانکی بدون ربا بیان شده است که کارمزد به میزان «مزد کار» تعیین شود؛ اما برنامه عملیاتی که در سامانه بانکداری متمرکز (Core Banking) بانک‌ها اجرایی می‌شود بدین صورت است که برای مثال فردی صد میلیون ریال تسهیلات دریافت می‌کند و در قسط اول چهار درصد از او کارمزد دریافت می‌شود. متقاضی تسهیلات اقساط را پرداخت می‌کند و در قسط سیزدهم، گویی تسهیلات جدیدی دریافت کرده است و دوباره برای مانده بدهی وی، چهار درصد کارمزد محاسبه و دریافت می‌شود و به همین صورت تا سر رسید ادامه پیدا می‌کند. در ظاهر امر به مشتری اعلام می‌شود که کارمزد چهار درصد است؛ ولی وقتی کارمزد با فرمول‌های مالی محاسبه می‌شود، عددی بین هشت تا دوازده درصد به دست می‌آید. این موضوع مورد انتقاد فقهی بوده و به صورت مشخص، حضرت آیت الله مکارم شیرازی درباره آن تذکر داده‌اند.

در این ارتباط قبلاً دو مصوبه به تصویب شورای فقهی رسیده است. در مصوبه اول (مورخ ۱۴۰۰/۱۱/۰۶)، اصل موضوع تعیین شد که کارمزد باید به اندازه (مزد کار) باشد و این مصوبه ابلاغ گردید. معاونت نظارت بانک مرکزی اعلام کرد که اولاً این موضوع چهار دهه است که در حال اجرا می‌باشد و ثانیاً، موضوعی کثیرالابتلاء است. بهتر است به سمت این موضوع حرکت شود که دو بانک به عنوان نمونه جهت اجرا انتخاب شوند و بعد از گذشت زمان، بازخورد موضوع را دریافت گردد. در مصوبه دوم (مورخ ۱۴۰۱/۱۰/۲۱)، مقرر شد دو بانک قرض‌الحسنه به عنوان نمونه برای اجرا انتخاب شوند و مدل‌های پیشنهادی آنها به تایید شورای فقهی رسید. هر دو آنها بانک قرض‌الحسنه هستند، اما به لحاظ ساختاری با یکدیگر تفاوت‌های مهمی دارند. بانک رسالت یک بانک نسبتاً الکترونیک با تعداد شعب و پرسنل کم و هزینه‌های جاری پایین است. بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، بانکی است که عملیات گسترده‌تر و تعداد شعب بیشتری دارد. یعنی مدل آن شبیه به بانک‌های تجاری است. الگویی که برای بانک رسالت تصویب کردیم این است که منطق (تبدیل کارمزد به مزد کار) در این بانک از این طریق است که بانک رسالت (از طرف عقد قرض) قرض دهنده خارج شود و نهادهای خدمات‌رسان مزد خدمات خود را دریافت می‌کنند. مثلاً نهادی که اعتبارسنجی می‌کند، خود هزینه مربوط را دریافت کند؛ نهادی که سفته الکترونیک صادر می‌کند، هزینه عملیات را اخذ کند. لذا در این مدل، بانک قرض‌الحسنه رسالت اساساً چیزی به اسم کارمزد دریافت نمی‌کند؛ بلکه نهادهایی که آن خدمت را ارائه می‌دهند، مزد کار خود را اخذ می‌نمایند.

پیشنهاد بانک قرض‌الحسنه مهر، دریافت مبلغ ثابت ششصد هزار تومان، به علاوه سه و نیم درصد مبلغ تسهیلات است؛ اما این سه و نیم درصد، فقط صرفاً یک مرتبه دریافت می‌شود و نه به صورت مکرر. یعنی این مبلغ یک بار محاسبه می‌شود و طبق برنامه‌ای که به مشتری اعلام می‌گردد، دریافت خواهد شد و اینگونه نیست که دو بار کارمزد دریافت شود. این مدل

چون پیچیده‌تر بود، بانک مهر نامه‌ای به بانک مرکزی ارسال کرد که در رابطه با حسابداری موضوع، مقررات بانک مرکزی اجازه این کار را نمی‌دهد. در نهایت، جناب آقای دکتر ابوالحسنی پیشنهاد کردند تا سه و نیم درصد یکجا از مشتری دریافت نشود و به صورت قسطی دریافت گردد؛ به این شکل مصوبه شورا نیز رعایت می‌شود. از منظر شریعت در بازپرداخت بدهی آزادی وجود دارد و می‌شود به صورت اقساطی پرداخت گردد. هدفی که در این جلسه داریم آن است که اولاً از بانک‌های قرض‌الحسنه تشکر کنیم که جهت اجرای این مصوبه شورای فقهی تلاش کردند. ثانیاً درخواست داریم که گزارشی از پیشرفت کار و برنامه‌هایی که در آینده دارند، ارائه کنند.

شمسی‌نژاد: همان‌طور که دکتر میثمی فرمودند، مدل بانک مهر به عنوان یک بانک تجاری به دلیل گستردگی شعب، متفاوت از بانک قرض‌الحسنه رسالت است. بانک قرض‌الحسنه رسالت در طی چند سال اخیر به سمت حذف شعب و به نوعی کاهش هزینه‌های ثابت خود گام برداشته و اجرای مدل شورای فقهی آن بانک ساده‌تر است. ما نیز در بانک مهر اجرای موضوع را متوقف نکردیم و در راستای انجام این مأموریت، مشکلی با سازمان حسابرسی داشتیم. مسئله این بود که سازمان مذکور می‌گوید عملیات یک وام سه‌ساله‌ای که شما پرداخت می‌کنید، محدود به یک سال نمی‌شود و برخی از خدمات در سال آینده و سال سوم ارائه می‌گردد. به همین دلیل نمی‌توانید کل درآمد را بر اساس اصل تطابق و هزینه، در یک سال دریافت کنید. لیکن، این موضوع مشکل ما با سازمان حسابرسی بود و نه اینکه مدل ارائه شده جوابگو نباشد. ما این مسئله را با آقای دکتر میثمی و ارکان بانک مهر مطرح کردیم و به اجرای مدل پیشنهادی اصرار داریم. با راهکاری که آقای دکتر ابوالحسنی ارائه دادند و چند جلسه‌ای با سازمان حسابرسی برگزار کردیم، به جمع‌بندی و نقاط اشتراک نزدیک شده‌ایم. هر چند که ما از سال گذشته کارمزد وام‌های زیر ۲۰ میلیون تومانی را کلاً صفر کردیم که تقریباً یک سوم از وام‌های ما از نظر تعداد، زیر ۲۰ میلیون تومان بود. امسال نیز تصمیم داشتیم که مبلغ وام‌ها بدون کارمزد را بالاتر در نظر بگیریم و یا مدل پروژه مزد کار مدنظر شورای فقهی را اجرا کنیم. فکر می‌کنم در آینده‌ای نزدیک، بتوانیم با سازمان حسابرسی به جمع‌بندی برسیم.

در سازمان حسابرسی در ابتدا اصل تطابق هزینه را قبول نداشتند؛ ولی در حال حاضر این مسئله در حال حل شدن است. این سازمان می‌گوید به علت اینکه در سال‌های آینده نیز به آن مشتری قرض‌الحسنه، خدمات می‌دهید، درآمد هر سال را در همان سال شناسایی کنید. زیرا هزینه‌هایی را پرداخت می‌کنید که مربوط به سال اول نیست و در سه یا چهار سال آینده نیز در حال ارائه خدمات هستید. فکر می‌کنم با تعاملی که با سازمان پیدا کردیم، این موضوع به نتیجه می‌رسد البته قبول دارم اجرای مصوبه شورای فقهی طولانی شده است.

مصباحی‌مقدم: هدف ما آن است که بگوییم بانک قرض‌الحسنه مهر این روش را انجام داد، و موفق گردید لذا بانک‌های دیگر در بخش قرض‌الحسنه بر این منوال عمل کنند. حرف بنده این است که بانک‌های غیر قرض‌الحسنه دیگر نیز در بخش قرض‌الحسنه مطابق با بانک مهر پیش بروند.

شمسی‌نژاد: ان شاءالله با مهلت دو ماهه، انجام خواهد شد.

رضایی: در الگوی جدید، اگر امسال به عنوان مثال ۱۰۰ هزار نفر از شما وام گرفتند، شما درآمد سه ساله را از آنها می‌گیرید؟

شمسی‌نژاد: خیر ما درآمد سه ساله را یکجا نمی‌گیریم و این تعبیری اشتباه است. در همان مقطع کارمزد سه و نیم درصد مبلغ تسهیلات و یک عدد ثابت دریافت می‌شود که مجموع این دو اصلاً مساوی با درآمد سه ساله نمی‌باشد. به‌عنوان مثال، وام ۵۰ میلیونی را در نظر بگیرید، در سال اول و در حالت عادی چهار درصد از ۵۰ میلیون برابر با دو میلیون دریافت می‌گردد. سپس از پرداخت اقساط برای سال دوم به فرض ۳۰ میلیون از مبلغ وام باقی مانده است که اگر چهار درصد آن محاسبه شود برابر، با ۱۲۰۰ هزار تومان است و چهار درصد مرتبط با سال سوم، می‌شود ۸۰۰ هزار تومان و در مجموع مبلغ ۴ میلیون تومان کارمزد دریافت شده است. ولی در مدل ارائه شده از سوی بانک جهت اجرای مصوبه شورای فقهی، ما مبلغ ۶۰۰ هزار تومان به علاوه سه و نیم درصد مبلغ کل وام را دریافت می‌کنیم و این سه و نیم درصد به صورت غیر مکرر محاسبه می‌شود. به عنوان مثال ۵۰ میلیون مبلغ کل وام است که با روش پیشنهادی جدید فرد باید سه و نیم درصد یعنی ۱۷۵۰ هزار تومان به علاوه ۶۰۰ هزار تومان (جمعاً ۲۳۵۰ هزار تومان) بپردازد و این مبلغ صرفاً برای یکبار اخذ می‌شود که این به نفع مشتری نیز می‌باشد. حال ایرادی که حسابرس ممکن است متصور شود آن است که هزینه‌های سال دوم و سوم چگونه محاسبه می‌شود؟ در این مرحله می‌توان با راه حل ارائه شده توسط دکتر ابوالحسنی مسئله را حل نمود و مبلغ کل مزد کار را بر مدت باز پرداخت تقسیم کرد و بخشی را سال اول، بخشی را سال دوم و سال سوم شناسایی کرد. میثمی: هرچند هزینه‌های خدمات سال‌های بعد به صورت تدریجی اخذ می‌گردد، اما دریافت مکرر حذف می‌شود که این امر به لحاظ شرعی امری مطلوب است.

مصباحی‌مقدم: این مدل به نفع مشتری نیز هست.

شمسی‌نژاد: این موضوع با بعضی بخشنامه‌های دیگر تناقض دارد، بنده اگر دریافت مکرر کارمزد را حذف کنم. عملاً درآمد بانک کاهش پیدا می‌کند و این کاهش درآمد اثر مستقیمی در نسبت کفایت سرمایه بانک دارد. به همین خاطر است که کارشناسان در سازمان حسابرسی و برخی در بانک به بنده می‌گویند اگر که تمایل دارید این مدل را اجرا کنید، آثار آن را در سایر متغیرهای سلامت بانک نیز دیده‌اید؟ آیا در خصوص ابعاد موضوع برای بانک‌های قرض‌الحسنه فکری شده است؟ دلیل این موضوع چند وجهی است، اقدام ما کمی طولانی شده است.

مصباحی‌مقدم: لازم است استاندارد مطابق با رویه‌های شرعی اصلاح گردد. یعنی باید استانداردهای حسابداری بانکداری اسلامی تدوین شوند. آقای میثمی این موضوع را در دستور بگذارید و از حسابرسان و حسابداران رسمی و از مدیران عامل بانک‌ها دعوت به عمل آورید که نسبت به حسابداری بانکداری اسلامی اصلاح رویه صورت پذیرد. با توجه به استانداردهایی که آوفا تدوین کرده است، لازم است متناسب با شرایط کشور بومی‌سازی صورت پذیرد. در حال حاضر منابعی که مردم به عنوان سپرده‌های وکالتی در بانک‌ها می‌گذارند، در ستون بستانکار قرار می‌گیرد که این دزست نیست،

زیرا در عقد وکالت مردم طلبکار و بانک بدهکار نمی‌باشد. بلکه بانک وکیل سپرده‌گذار است و آنها مالک این سپرده‌ها هستند؛ بنابراین، بانک وکیل است و این منابع، منابع خودش نیست.

این موضوع یک طرف مسئله است. طرف دیگر مسئله سودی است که به سپرده‌گذاران می‌پردازد. بانک این سود را براساس حسابداری فعلی، هزینه تلقی می‌کند. اما در واقع جزو هزینه‌ها نیست؛ بلکه سودی است که از سپرده مربوط به سپرده‌گذاران رسیده و در واقع سهم سود آنها است. سهم سود که هزینه برای بانک محسوب نمی‌شود؛ بنابراین باید در این خصوص اصلاح صورت پذیرد. بعد از این موضوع وام قرض‌الحسنه نیاز به اصلاح دارد و آموزش‌های حسابداری ما باید بر این مبنا تغییر کند. زمانی که استادان حسابداری در دانشگاه‌ها آموزش می‌دهند، لازم است بر اساس استانداردهای جدید بین‌المللی در زمینه بانکداری اسلامی تدریس کنند و مطابق با آن الگوها آموزش دهند. (مانند استانداردهای آآوفی) لازم است از اساتید در دبیرخانه دعوت به عمل آید و نیاز است اعضا با ذهنیت آماده حضور پیدا کنند.

فهمی: به نظر بنده ضرورت دارد استانداردهای حاکم بر بانک‌ها با رویکرد اسلامی تدوین و ابلاغ شود؛ لذا، پیشنهاد این است که در جلسه اول با حضور رئیس سازمان حسابرسی همراه با دو نفر حسابرس خبره (به ویژه افرادی که در زمینه بانکی تجربه دارند)، جلسه برگزار شود، و مباحث مطرح گردد و سپس سایر جلسات هماهنگ شود.

رضایی: در سیستم حسابداری بین عقود قرض‌الحسنه و مبادله‌ای و مشارکتی تفاوت قابل توجهی وجود دارد. پیشنهاد می‌کنم برای عقود قرض‌الحسنه بانک رسالت و بانک قرض‌الحسنه مهر به عنوان پایلوت در نظر گرفته شوند؛ قرض‌الحسنه یکی از موارد بسیار مهم در بانکداری اسلامی است.

مصباحی‌مقدم: جناب آقای حسین‌زاده گزارش عملکردی از الگوی پیشنهادی قرض‌الحسنه خود ارائه فرمایید.

حسین‌زاده: ۱۵ سال پیش که شعبات بانک رسالت دایر بود، متنی ثابت تهیه شده بود و در حال حاضر در سایت بانک قرار داده شده و مورد تایید مراجع نیز قرار گرفته است. در آذر ماه سال ۱۴۰۱ اینطور مطرح کردیم که بانک رسالت هزینه‌های خود را با روش‌هایی مانند بسته شدن شعب و الکترونیکی شدن خدمات کاهش داده است و خدماتی نیز احصا شده‌اند که جزء خدمات اصلی بانک محسوب نمی‌شود (مانند: خدمات عضویت، اعتبارسنجی بر اساس درآمد و توان بازپرداخت و غیره) که در این موارد شرکت‌ها و سازمان‌های مربوط هزینه خدمات را مستقیماً دریافت می‌نمایند. خدمات مشاوره‌ای نیز وجود دارد به نام (رهیاری به معنای همراهی و مشاوره مشتریان و اعضا) که به نوعی توسعه فعالیت قرض‌الحسنه نیز محسوب می‌گردد؛ رهیاری توسط یک سمن ای تحت عنوان: «انجمن حامیان فرهنگ قرض‌الحسنه و کارآفرینی اجتماعی» صورت می‌گیرد؛ در نتیجه بانک کارمزدی جهت اعطای وام، اخذ نماید.

در زمانی که منابع بانک رسالت زیر ۱۰۰ همت بود، ۳۵۰۰ نیرو در این بانک مشغول به فعالیت بودند. اما در حال حاضر بانک رسالت را با ۷۰۰ نفر اداره می‌نماییم. در آزادسازی نیروها بسیار محتاطانه عمل شده‌است. اگر فعالیت بانک اتوماتیک‌تر شود با ۵۰۰ نفر نیز می‌توان فعالیت‌های بانک را نیز مدیریت نمود. در حال حاضر روزانه ۶ میلیون تراکنش انجام می‌شود.

استاندارد حسابداری بر اساس بانک‌های تجاری تدوین شده و به نظر بنده با توجه به اینکه این پدیده جدید است نیاز به استاندارد خاص خود در حوزه قرض‌الحسنه دارد.

در مرداد ماه سال ۱۴۰۲ ابلاغ جهت عملیاتی شدن طرح پیشنهادی به بانک ما انجام پذیرفت. کل وام‌های پرداختی در مرداد ماه حدود ۱۷ همت بوده و متوسط هر فقره وام پرداختی ۷۰ میلیون تومان بوده است.

حدود ۹۰ درصد از مشتریان به صورت اختیاری درخواست وام بدون کارمزد (مدل جدید) داشته‌اند و حدود پنج تا ده درصد هم کارمزد چهار درصد را (مدل قدیم) می‌پردازند؛ که عمده این افراد از وجود روش جدید مطلع نیستند. در واقع دو روش برای مسئله کارمزد بنا داشتیم انجام دهیم؛ یک روش اینکه هیچ کارمزدی اخذ نگردد و شرکت‌های خدمات‌رسان خودشان هزینه خدمات را مستقیماً دریافت نمایند و روش دیگر، روش موجود در نظام بانکی یعنی سالی چهار درصد بر اساس مانده بدهی، هر فردی که در سامانه وام بدون کارمزد عضو شود چه قصد اخذ وام داشته باشد چه نداشته باشد، ۲۰ هزار تومان هزینه سامانه را پرداخت می‌نماید که این هزینه بابت خدمات عضویت، عنوان شده است و ۶ هزار تومان بابت صدور کارت اخذ می‌گردد؛ که باتوجه به افزایش هزینه صدور کارت به ۳۶ هزار تومان نیاز به بروزرسانی وجود دارد. همچنین حدود ۸ هزار تومان بابت ارسال و تحویل کارت در نظر گرفته شده است و بابت استعلام مبلغ ۸۴۰۰ تومان دریافت می‌گردد که مشتری جمعاً حدود ۶۲ هزار تومان پرداخت می‌نماید. هر مشتری در طول سال یکبار اعتبارسنجی می‌شود و اگر در طول آن سال دو مرتبه وام دریافت نماید، نیازی به اعتبارسنجی مجدد نیست. بابت اعتبارسنجی در حال حاضر مبلغ ۱۱۹ هزار تومان اخذ می‌گردد. در مدل وام قرض‌الحسنه بدون کارمزد هر فردی که عضو سیستم شود ماهانه ۵۰ هزار تومان بابت حق عضویت، انجمن جهت انجام مشاوره و غیره می‌پردازد.

اگر فرد بخواهد خدماتی دریافت نماید باید عضویتش معتبر باشد. البته برای وام‌هایی با مبلغ زیر ۱۰ میلیون تومان نیازی به پرداخت حق عضویت نیست و برای مبالغ بیش از ۱۰ میلیون تا حدود ۳۰ میلیون تومان، بابت حق عضویت تخفیف در نظر گرفته می‌شود. در مجموع مبلغ دریافتی برای وام بیش از یک ممیز شش درصد نمی‌شود و در حقیقت از نصف کارمزد متعارف (۴ درصد) کمتر است. این در حالی است که در کارمزد متعارف مشتری بابت ۲۰۰ میلیون تومان با بازپرداخت ۳۰ ماهه حدود ۱۳ میلیون تومان کارمزد می‌پردازد. کاهش میزان کارمزد بر اساس اراده و تصمیم خود ما است و اصرار داریم این امر محقق شود.

میثمی: اجرایی شدن مصوبه شورا نیاز به سامانه مجزا، توجیه کارکنان و اقدامات متعدد دیگر است. این موارد نقاط مثبت طرح بوده که در عملیاتی شدن مصوبه توسط بانک رسالت انجام شده است. مشتری‌هایی که از بانک رسالت تسهیلات دریافت می‌کنند، در رابطه با اینکه این نهاد شخصیتی مستقل از بانک است، ابهام دارند. مناسب است اطلاع‌رسانی صورت گیرد تا مشتری بداند وجهی که می‌پردازد اولاً مزد کار است و ثانیاً این نهاد شخصی ثالث است و هیچ ارتباطی با بانک ندارد.

موضوع دیگری که اداره مطالعات و مقررات بانکی بانک مرکزی نیز از شورای فقهی نظرخواهی کرده، بحث خرید و فروش وام‌های قرض‌الحسنه و بازار سیاهی است که در این رابطه ایجاد شده سازمان بازرسی نیز به این موضوع ورود کرده و

اداره مطالعات نیز طی نامه‌ای خواسته است تا نظر شورای فقهی را اعلام کنیم. پیشنهاد آنها این است که امکان واگذاری وام به اشخاص ثالث ممنوع شود، مگر واگذاری به خانواده فرد یا کسانی که در شرکت حقوقی وام‌گیرنده هستند. از نظر دبیرخانه و با بررسی کارشناسی انجام شده به نظر می‌آید انجام این امر، برای افرادی که می‌خواهند کار خیر انجام دهند، محدودیت ایجاد می‌کند و عملاً قرض‌الحسنه را به نحوی تضعیف خواهد کرد. در حالی که رویکرد کلی شورای فقهی همواره حمایت از بانکداری قرض‌الحسنه بوده است.

خورسندیان: در ارتباط با نکاتی که آقای دکتر حسین‌زاده فرمودند این نکته حائز اهمیت است که مصوبه شورای فقهی در حقیقت بحث اجرای کارمزد یا مزد کار بوده است؛ اما بر اساس صحبت مدیرعامل محترم موضوع حق عضویت مطرح شده است که از عنوان مزد کار خارج می‌شود؛ اینکه «حق عضویت، چه محاسباتی بین مشتری و بانک برقرار می‌کند و آیا مشروط است یا خیر؟» یک مورد است «و اینکه فرمودند افراد می‌توانند عضو شوند و حق عضویت بپردازند اما درخواست وام ندهند» نیز مبحث دیگری است. آنچه در عمل اتفاق می‌افتد این است که افراد با نیت و انگیزه‌ای، عضو می‌شوند و حق عضویت می‌پردازند و باید خیلی ساده‌انگارانه باشد که فرد بدون هیچ چشم‌داشتی حق عضویت بپردازد. به نظر باید موضوع از منظر شرعی مشخص شود که حق عضویت ارتباطش با تقاضای قرض‌الحسنه به چه صورت است. موضوع بعدی بحث شرکت واسطی است که مطرح شد، سؤالی که به نظر می‌رسد آن است که ارتباط حقوقی این شرکت با بانک‌های قرض‌الحسنه چگونه است؟ که می‌فرمایند هیچ‌گونه ارتباطی ندارد.

شمسی‌نژاد: همان‌گونه که مستحضری در موضوع مزد خدمت، بانک مرکزی بابت برخی خدمات مبالغی را اعلام می‌دارد. به عنوان مثال، بانک مرکزی برای هزینه صدور کارت مبلغ شش هزار تومان را اعلام داشته است؛ در صورتی که هزینه واقعی که بانک متحمل می‌شود بیش از ۳۰ هزار تومان است. ما زمانی می‌توانیم به سمت مزد کار واقعی حرکت کنیم که این هزینه‌ها به شکل صحیح محاسبه و در نظر گرفته شود.

نمونه‌ای دیگر پیامک ارسالی به مشتریان است، در چند سال اخیر همراه اول هزینه پیامک را چند برابر کرده است، در صورتی که سال گذشته بانک مهر بابت ارسال پیامک به مشتریان، بالغ بر ۲۵ میلیارد تومان پرداخت نموده در حالی که مبلغ اخذ شده از مشتری طبق مصوبه شورای هماهنگی بانک‌ها بوده است. بنابراین، اگر باید به آن سمت حرکت کنیم ابتدا باید بخشنامه‌ها به شکل صحیح اصلاح گردد و هزینه‌ها واقعی باشد. مثلاً اگر هزینه بجای ۴۰ هزار تومان فعلی که هزینه ارسال پیامک است مبلغی حدود ۱۲۰ الی ۱۳۰ هزار تومان دریافت شود.

حسین‌زاده: پیشنهادی توسط این بانک در آذر ماه ۱۴۰۱ طی نامه‌ای به شورای فقهی ارسال گردید چهارمین بند آن بدین ترتیب می‌باشد. «در طرح بانکداری اجتماعی، توسعه فرهنگ قرض‌الحسنه (به عبارت تجاری، بازاریابی و جذب مشتری) توسط یک سازمان مردم‌نهاد (سمن) به انجام می‌رسد که مقرر است سمن مذکور به تدریج با دریافت هزینه بسیار کمی (که قطعاً از نصف کارمزد وام قرض‌الحسنه فعلی کمتر خواهد بود) ظرف سه سال آینده هزینه‌های پرداختی بانک از این بابت را به صفر برساند». از نظر اداره دارایی و مالیات، این هزینه بسیار پایین که توسط سمن‌ها دریافت می‌شود، اگر به عنوان حق عضویت اخذ گردد، مالیات به آن تعلق نخواهد گرفت؛ اما اگر به عنوان خدمات مشاوره دریافت شود، خدمات محسوب شده

و شامل مالیات بر ارزش افزوده می‌گردد. این سمن حدود ۳۰۰۰ پرسنل دارد که اکثر آنها کارکنان سابق بانک رسالت هستند. این طرح حدود ۸ سال است در حال اجرا است و حتماً مشکلاتی داشته و نقاط قابل بهبودی نیز دارد.

بانک رسالت بخشی از هزینه‌های انجمن را پوشش می‌دهد. به این شکل که به عنوان مثال امسال انجمن یک سوم از هزینه‌های خود را از طریق حق عضویت پوشش می‌دهد و دو سوم را که مربوط به پرسنلی است بانک به انجمن تحمیل کرده، بانک می‌پردازد، در سال بعد، این درصد به شکل دیگری تغییر کرده و دو سوم از حق عضویت تامین می‌شود و سال بعد از آن نیز، کل هزینه‌ها از این طریق تامین خواهد شد. انجمن در حقیقت سمن بوده و دارای هیات امن است. نام آن نیز: «انجمن حامیان فرهنگ قرض‌الحسنه و کارآفرینی اجتماعی» است. این انجمن در آینده می‌تواند به جهت توسعه فرهنگ قرض‌الحسنه از بانک حمایت کند. این انجمن وجوه خود را نزد بانک قرض‌الحسنه رسالت نگهداری می‌نماید. فردی که وام قرض‌الحسنه دریافت می‌کند حتماً باید هزینه تمام شده کارت بانکی خود را بپردازد. همچنین این مدل در جلسات اهل سنت مطرح شده و حتی از نظر ایشان نیز اشکال شرعی وجود ندارد که شخص حقیقی یا شخصیت حقوقی بگوید به اعضای مورد تاییدم وام پرداخت شود. عضویت نیز از طریق پرداخت حق عضویت ثابت می‌شود. در ضمن بر اساس دستور بانک مرکزی و شورای فقهی، هر دو روش (مدل مزد کار یا مدل فعلی کارمزد) میسر است و هیچ اجباری برای افراد وجود ندارد.

مصباحی‌مقدم: از مدیر عامل دو بانک قرض‌الحسنه تشکر می‌کنم. بانک مهر طی دو ماه آینده روند عملیاتی کردن طرح را گزارش دهد.

اسلامیان: در پاسخ مطلبی که توسط دکتر خورسندیان بیان شد، بنده توجیه نشدم. چرا که صحبت ایشان در خصوص حق عضویتی بود که (مثلاً یک ۱۵۰۰ هزار تومان) افراد به آن بانک می‌پردازند و ممکن است افرادی عضو شوند، اما وامی اخذ ننمایند. لیکن اکثریت قاطع، آنهایی هستند که عضو می‌شوند و این وجه را می‌پردازند با این هدف که وام قرض‌الحسنه دریافت نمایند. در واقع وامی که فرد دریافت می‌کند مشروط است. اگر چه نوشته باشند بانک تعهدی جهت پرداخت وام ندارد. در واقع بانک به شخصی که عضو نباشد وام پرداخت نمی‌نماید. سؤال بنده دقیقاً آن است که اگر کسی عضو شده بود حتماً وام به او به پرداخت می‌شود؟

حسین‌زاده: قاطع عرض می‌کنم این جمله که بانک تعهدی در پرداخت وام ندارد، صرفاً کلامی نیست و در عمل هم رعایت می‌شود.

مصباحی‌مقدم: این موضوع واجد اهمیت است که بانک قرض‌الحسنه رسالت کارمزد دریافت نمی‌کند. اما اگر مؤسسه دیگری حق عضویت دریافت می‌کند، مرتبط با مسائل شورای فقهی نمی‌باشد، موضوع دارای اهمیت این است که ارتباط سازمانی بین بانک قرض‌الحسنه با سمن مذکور وجود ندارد. عدم ارتباط سازمانی از طرف بانک رسالت بیان شده و ما نیز به این صحبت اعتماد کرده‌ایم. مهم این است که رابطه سازمانی بین بانک و سمن نیست.

اسلامیان: منظور این است که آیا جهت پرداخت وام تعهد وجود دارد یا خیر؟

میثمی: تعهد نیست. بانک رسالت سال هاست روی سایت خود به صورت شفاف این موضوع را اعلام کرده است که هیچ تعهدی در پرداخت وام به افراد ندارد.

حسین زاده: ایرادی ندارد به عنوان مثال بانک قرض الحسنه مهر به گروه خاصی از افراد وام بدون کارمزد بپردازد و از مشتریان دیگر کارمزد دریافت کند. این موضوع را سؤال کردیم از فقها و اعضای شورا نیز پرسش شد و بیان داشتند مشروع است.

اسلامیان: آقای خورسندیان می فرمایند آن مبلغ حق عضویت که شخص می پردازد بر اساس تعهدی ضمنی است.

میثمی: این حق عضویت صرفاً جهت ایجاد انگیزه است و به لحاظ فقهی «داعی» (هدف غایی) است.

حسین زاده: فرمایش شما صحیح است اکثر افراد که عضو می شوند با هدف اخذ وام است. اما مسئله این است که آیا اجباری جهت عضو شدن در این انجمن وجود دارد؟ امروزه اگر شخصی بخواهد در هر انجمنی عضو شود لازم است حق عضویت را بپردازد و مثلاً انجمن حسابرسان، انجمن خیرین مدرسه ساز، انجمن اقتصاد اسلامی دارای حق عضویت مشخص هستند حتی بعضاً در قرض الحسنه های خانوادگی یا بین کارکنان یک سازمان نیز بیان می دارند به افرادی وام می دهیم که عضو باشند یا مثلاً صرفاً به گروه خاصی وام پرداخت می شود. این موضوع که آیا این حق عضویت جزو شروط ممنوعه می باشد یا خیر؟ محل بحث را تشکیل می دهد.

اسلامیان: اگر حقیقتاً شرط باشد، اشکال دارد و اگر شرط نباشد بلامانع است.

رضایی: در واقع، بانک دو روش برای پرداخت وام قرض الحسنه در نظر گرفته است. روش اول، پرداخت وام با نرخ کارمزد صفر درصد برای کسانی که عضو انجمنی هستند که ارتباط سازمانی با بانک قرض الحسنه ندارد چرا که افراد عضو این انجمن عمل قرض الحسنه را ترویج می نمایند، اما اینکه شرایط عضویت در این انجمن به چه صورت است، ارتباط موضوعی با بانک ندارد. دلیل عضویت افراد در این انجمن متفاوت است، عده ای قصد خدمت در حوزه قرض الحسنه را دارند؛ برخی نیز عضو می شوند تا کمکی به انجمن نمایند و همچنین وام با کارمزد صفر درصد نیز دریافت کنند. اما در روش دوم، اگر شخص تمایل به عضویت در انجمن را ندارد اما بانک وام با کارمزد چهار درصد به او می پردازد.

افرادی هستند که عضو می شوند و وامی دریافت نمی کنند، اشخاصی نیز هستند که همان ابتدای عضویت پیگیر اخذ وام هستند و مشتریانی نیز وجود دارند که بینابین این دو گروه قرار دارند. اینکه شروطی جهت پرداخت وام وجود داشته باشد، مثلاً به گروهی پرداخت شود که کارمند بانک هستند، به افرادی پرداخت شود که صدقه می دهند و یا به مسجد کمک می کنند، اشکال ندارد، اما اگر شرط مالی باشد، دارای اشکال خواهد شد. به هر حال پرداخت وام به اعضای یک انجمن اشکالی ندارد.

مصباحی مقدم: روایتی صحیح در کتاب وسائل به نقل از امام صادق (علیه السلام) آمده است که تاجری نزد حضرت آمد و عرض کرد: افراد بارهائی را برای ما می‌آوردند و اینجا تخلیه می‌کنند و بنده فروشنده هستم و بارها را برای ایشان می‌فروشم و از این راه منتفع می‌شوم. بنده به این افراد قرض الحسنه می‌پردازم. گاهی من به ایشان قرض الحسنه می‌دهم، اما بارشان را اینجا تخلیه نمی‌کنند و برای فروش به بنده نمی‌دهند. حضرت فرمودند: مانعی ندارد و پرسیدند: بین شما شرطی نیست؟ گفتند: خیر، شرطی نیست. حتی اگر چنین رفتاری شکل بگیرد، نهادینه شود و مکرر رخ بدهد، مانعی ندارد. که به عبارت دیگر اشکالی ندارد که گفته شود بدون وجود شرط، حتی اگر فرد احساس کند منتفع می‌شود.

اسلامیان: بحث این است که آیا حقیقت معنای شرط تحقق پیدا می‌کند یا خیر؟ این سؤال باید حل شود. به خصوص که فرمودید سمن و جوهش را نزد بانک قرض الحسنه سپرده‌گذاری می‌نماید. این موارد سبب می‌گردد وجود شرط ضمنی به ذهن متبادر گردد.

حسین زاده: این موضوع را در جلساتی که با علمای اهل سنت شورای فقهی داشتیم مطرح نمودیم و بیان داشتند مشکلی وجود ندارد.

میثمی: در کارگروه اهل سنت شورای فقهی عنوان شده است که شرط، موضوعی دوطرفه است؛ اما اینجا طرفی وجود ندارد. در واقع بانک اعلام می‌دارد که سمنی وجود دارد که خدماتی ارائه می‌دهد که هزینه این خدمات را دریافت نموده و این ارتباطی با بانک ندارد.

رضایی: بنده بارها با مدیر عامل و ناظر شرعی بانک رسالت در این خصوص مباحثه کرده‌ام؛ که آیا این موضوع، شرط ضمنی است یا خیر؟ در سالیان قبل در حوزه ی علمیه دفتری بود که وام قرض الحسنه می‌پرداخت و طلبه‌ها به این صندوق قرض الحسنه رجوع و وام دریافت می‌کردند. بعد از مدتی موضوع عضویت را مطرح نمودند و برای عضویت هر فرد لازم بود مبلغ ۲۰ هزار تومان بپردازد. این موضوع را از فقها سؤال کردیم که آیا این حق عضویت که ما می‌پردازیم قرض است؟ و وامی که پرداخت می‌گردد، عقد قرض می‌باشد؟ و این عمل قرض به شرط قرض است؟ فرمودند: صندوق مذکور شرط نمی‌گذارد که قرض بدهید تا به شما قرض بدهم؛ بلکه می‌گوید عضو شوید و من به اعضا وام می‌پردازم و این موارد (مثل پرداخت حق عضویت) شرایط عضو شدن است و این موضوع را به عنوان شرط لحاظ نکردند.

حسین زاده: در تاریخ ۱۳۸۴/۱۱/۲۹ که این مباحث مطرح شد، شرکتی خدمات دهنده بود که مشروط تر از آنچه در حال حاضر است مشروط عمل می‌کرد آن زمان بانک رسالت هنوز تاسیس نشده بود تاییدیه اهل تسنن را از دارالافتاء زاهدان اخذ کردیم و در اهل تشیع در مرحله اول تاییدیه مرحوم آقای رضوانی را در بانک مرکزی دریافت کردیم و در مرحله دوم بعد از دفتر استفتائات آیت الله سیستانی به عنوان عمل به احتیاط تایید این موضوع را اخذ نمودیم. بحث این جا اصلاً اقتصادی و مالی نیست بلکه موضوع آن است که آیا وجود شرط سبب چالش شرعی می‌گردد یا خیر؟ از دایره شرع خارج می‌شود یا خیر؟

در واقع قراردادی وجود دارد که بیان می‌دارد شخصی که جهت دریافت وام مراجعه می‌کند، وجه مربوط به خدمات را به شرکت ثانویه‌ای می‌پردازد. این شرکت‌ها همسو با بانک هستند، اما مالک آن‌ها بانک نمی‌باشد و این سمن شخصیت حقوقی مستقلی دارد؛ این را بنده سؤال کردم و بیان شد اشکالی ندارد.

سمن مذکور صرفاً خدمات مشاوره ارائه می‌کند و در صورتی که عضوی برای دریافت وام به چالش برخورد نمود، از طریق تماس با شماره تلفن سمن مشکل خود را پیگیری می‌نماید و در واقع هر عضو، سمن مشخصی دارد. کارمزد یک مرتبه دریافت شده و این حق عضویت هزینه سمن بابت خدمات مشاوره و همراهی می‌باشد. لذا کارمزد و حق عضویت سمن دو مفهوم مجزا هستند. در واقع حق عضویت برای خدمات و هزینه‌هایی است که سمن متحمل می‌شود.

مصباحی مقدم: اگر حق عضویت بابت هر هزینه خدمات باشد، مشکلی نیست. خوب است گزارش اجرای مصوبه شورای فقهی در بحث کارمزد در آینده مجدداً در شورای فقهی مطرح شود.

ختم جلسه با صلواتی بر محمد و آل محمد